

Smluvní sjednání právních domněnek a fikcí

Odborná veřejnost se v minulosti (a to jak před rekodifikací soukromého práva, tak i po ní) hojně zabývala otázkou, zda si mohou smluvní strany ve smlouvě platně sjednat právní domněnku či fikci, kterou samotný zákon nepředvídá.

Tato diskuze vyvstala v návaznosti na soudní rozhodovací praxi, která se ke smluvnímu sjednávání právních domněnek a fikcí postavila negativně, a to i přesto, že existují některé neoddiskutovatelné argumenty hovořící pro to, aby bylo smluvním stranám sjednávání právních domněnek a fikcí (alespoň do určité míry) umožněno.

Zamítavý postoj Nejvyššího soudu ČR

Soudy se k otázce sjednávání právních domněnek a fikcí vyjádřily ještě za účinnosti starého občanského zákoníku, konkrétně např. Nejvyšší soud ČR v rozsudku sp. zn. 23 Cdo 5508/2007 uvedl: *"Jestliže domněnka slouží k překonání těch situací, kdy nám realita řešení neposkytuje, je zřejmé, že konstrukce domněnek, jejich charakteru i následků, které jsou s nimi spojeny, přísluší toliko právu. Autonomie vůle smluvních stran zde nemůže rozšiřovat regulativní nástroje, které používá zákon, a v podstatě libovolně konstruovat nové právní skutečnosti i s nimi spojené právní následky. Z hlediska procesního nelze tvrdit, že se v procesním právu uplatňuje zásada "vše je dovoleno, co není zakázáno". Působí zde naopak zásada opačná, připouštějící možnost odchýlných dohod jenom tam, kde to procesní právo umožňuje. Ujednání stran modifikující důkazní břemeno, tj. institut veřejnoprávního civilního práva procesního, by proto bylo možné pouze tehdy, pokud by takovou možnost občanský soudní řád připouštěl. S ohledem na to, že žádná zákonná úprava předpokládající dohody o důkazním břemenu neexistuje, lze usuzovat, že strany ani nemohou takovou dohodu uzavřít. Nejvyšší soud proto dospěl k závěru, že si nelze sjednat nevyvratitelnou právní domněnku a na jejím základě odepřít jedné ze smluvních stran výkon jejího zákonem zaručeného práva bez možnosti prokázání pravosti jejího práva."*

Nejvyšší soud ČR tedy s odkazem mj. na procesní předpisy dospěl v textu svého odůvodnění k závěru, že smluvně není možné ujednat nevyvratitelnou právní domněnku. V právní větě citovaného rozhodnutí však Nejvyšší soud ČR již souhrnně uvedl, že *"Právní domněnky a fikce nemohou být založeny ujednáním stran"*, tedy očividně rozšířil své závěry na všechny právní domněnky včetně těch vyvratitelných. To ovšem příliš nekoresponduje s vlastním textem odůvodnění. Pokud totiž Nejvyšší soud ČR odmítl smluvní ujednání nevyvratitelné právní domněnky proto, aby nebyla některé smluvní straně odepřena možnost prokázat své právo, tak právě u vyvratitelných právních domněnek tato možnost odepřena není. Vyvratitelná právní domněnka totiž připouští důkaz opaku[1], na rozdíl od nevyvratitelné právní domněnky, která připouští pouze protidůkaz[2]. Ostatně i samotný Nejvyšší soud ČR při dalším odkazování na judikát sp. zn. 23 Cdo 5508/2007 uvedl, že podstata tohoto judikátu *"spočívá v tom, že nelze sjednat nevyvratitelnou domněnku, která by mohla odepřít jedné ze stran výkon jejího zákonem zaručeného práva bez možnosti toto právo v soudním řízení prokázat"*[3].

Jestliže tedy sjednáním vyvratitelné právní domněnky není žádné smluvní straně odepřena možnost prokázat své právo v případném soudním řízení (což není, protože každá smluvní strana může své právo prokázat důkazem opaku), potom, zdá se, postrádá aplikace rozhodnutí sp. zn. 23 Cdo 5508/2007 na vyvratitelné právní domněnky smysl. Logickým výkladem této situace by tedy bylo, aby smluvní sjednání vyvratitelné právní domněnky bylo přípustné. Bohužel však k takovému výslovnému upřesnění rozhodnutí sp. zn. 23 Cdo 5508/2007 ze strany soudů dosud nedošlo.

Modifikace důkazního břemene

Vedle výše uvedených výhrad k tomu, aby byly závěry rozhodnutí sp. zn. 23 Cdo 5508/2007 aplikovány na vyvratitelné právní domněnky, lze do určité míry argumentovat i proti samotnému závěru Nejvyššího soudu ČR, že dohodou smluvních stran nemůže docházet k modifikaci důkazního břemene. Taková argumentace by mohla vycházet z rozsudku sp. zn. 29 Cdo 3478/2008, kde samotný Nejvyšší soud ČR uvedl: *"Jakkoli je důkazní břemeno institutem procesního práva, okruh rozhodujících skutečností, které musí účastník v řízení tvrdit a následně též prokázat, je (jak bylo vysvětleno již výše) určován hypotézou hmotněprávní normy, která upravuje sporný právní poměr účastníků."*[4]

Uvedené rozhodnutí vlastně uvádí, že obsah (a i rozložení) důkazního břemene se do značné míry odvíjí od hmotněprávních norem. Pokud by proto smluvní strany jednaly v souladu s těmito hmotněprávními normami, nejednaly by v rozporu s důkazním břemenem v procesním slova smyslu. Pokud by smluvní strany v zákonem povoleném rozsahu tyto hmotněprávní normy modifikovaly (tj. využily by volnosti poskytované dispozitivními zákonnými ustanoveními), mohly by tak vlastně do jisté míry modifikovat i rozložení důkazního břemene.

Bylo by proto možné dojít k závěru, že v případě, kdy smluvní strany sjednávají právní domněnku v rozsahu připuštěném dispozitivními ustanoveními zákona, nejednají v rozporu s procesními předpisy o rozložení důkazního břemene. Sjednání právní domněnky by proto v takovém případě

nemělo být nepřipustné. Nicméně znovu platí, že rozhodnutí sp. zn. 23 Cdo 5508/2007 nebylo dodnes ani v tomto směru překonáno.

Doručování mezi podnikateli

Problematika smluvního sjednávání právních domněnek a fikcí byla odbornou veřejností v minulosti skloňována zejména ve vztahu k doručování, kdy nejčastější otázkou bylo, zda si mohou konkrétně podnikatelé mezi sebou platně sjednat domněnku doručení (s ohledem na požadavek rychlosti a plynulosti obchodního styku, stejně jako na objem obchodní korespondence, by se totiž jednalo o žádoucí a efektivní nástroj).

Občanský zákoník sám o sobě obsahuje ustanovení, která doručování do určité míry řeší. Konkrétně se jedná o § 570, podle kterého *"Právní jednání působí vůči nepřítomné osobě od okamžiku, kdy jí projev vůle dojde; zmaří-li vědomě druhá strana dojití, platí, že řádně došlo", a dále o § 573, podle kterého "Má se za to, že došla zásilka odeslaná s využitím provozovatele poštovních služeb došla třetí pracovní den po odeslání, byla-li však odeslána na adresu v jiném státu, pak patnáctý pracovní den po odeslání".*

Uvedená ustanovení ovšem nedopadají na veškeré situace, kterou mohou v souvislosti s doručováním nastat. Fikce doručení zakotvená v § 570 dopadá pouze na případy, kdy adresát doručení zmaří, a to navíc vědomě. Domněnka zakotvená v § 573 se zase uplatní pouze na situace, kdy dochází k využití poštovních služeb a kdy zásilka adresátovi prokazatelně došla (takže otázkou není, zda došlo k doručení, ale kdy přesně k němu došlo). To potvrdil i Ústavní soud ČR, který uvedl: *"Jestliže stěžovatelka podpůrně argumentuje ustanovením § 573 obč. zák., který zakotvuje domněnku dojití zásilky, je k tomu třeba uvést, že tato vyvratitelná domněnka platí jen v situaci, kdy zásilka adresátovi prokazatelně došla. Nejedná se tedy o domněnku dojití písemnosti, která nebyla adresátovi prokazatelně doručena, ale byla prokazatelně odeslána (viz zákonná dikce "došla zásilka")."*[5] Žádné další možnosti úpravy doručování občanský zákoník nepředkládá.

Nutno ovšem dodat, že jak § 570[6], tak i § 573[7] považuje odborná veřejnost za dispozitivní ustanovení. V návaznosti na vše, co bylo uvedeno výše, by proto mělo být přinejmenším přípustné, aby si smluvní strany obsah těchto ustanovení modifikovaly tak, že si mezi sebou ujednájí vyvratitelné právní domněnky (např. právě domněnku doručení).

Právní domněnky a fikce vs. další fáze smluvního vztahu

Ne každá sjednaná doložka, která se na první pohled může jevit jako právní domněnka či fikce, je právní domněnkou či fikcí doopravdy. Nejvyšší soud ČR se např. zabýval situací, kdy jedna ze smluvních stran ve smlouvou předpokládané době nepředložila své připomínky k dílu, což mělo za následek, že dílo bylo druhou smluvní stranou považováno za schválené a postoupilo do další fáze výrobního procesu. Nejvyšší soud ČR v reakci na dovolání v této věci, kde dovolatelka argumentovala mj. tím, že údajně došlo ke sjednání nepřipustné právní domněnky, uvedl: *"Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 5508/2007, s nímž je podle dovolatelky rozhodnutí odvolacího soudu v rozporu, na daný případ nedopadá. Jeho podstata totiž spočívá v tom, že nelze*

sjednat nevyvratitelnou domněnku, která by mohla odepřít jedné ze stran výkon jejího zákonem zaručeného práva bez možnosti toto právo v soudním řízení prokázat. Zde však šlo o smluvní ujednání, které s marným uplynutím lhůty pro připomínky ke konkrétní verzi díla spojovalo další průběh smluvního vztahu účastníků („přesunula se výroba pořadu do další výrobní fáze“, jak odvolací soud ve svém rozhodnutí rovněž uvedl).“[8]

Je proto třeba odlišovat právní domněnky a fikce (které spojují právní následky se skutečnostmi, které jsou uměle vytvořeny, reálně nenastaly, popř. je u nich pouze pravděpodobnost, že reálně nastaly, a nikoli jistota) od situací, kdy si smluvní strany sjednávají postup, který nastoupí v návaznosti na určitou událost. Taková ujednání si smluvní strany sjednat mohou (samozřejmě za předpokladu, že neodporují kogentním ustanovením zákona[9]).

Závěr

Smluvní sjednání právních domněnek a fikcí bylo soudy v minulosti souhrnně odmítnuto. Odborná veřejnost proti těmto závěrům předložila řadu možných řešení, např. aby bylo umožněno sjednání alespoň vyvratitelné právní domněnky, aby bylo umožněno sjednání právní domněnky ve vztazích mezi podnikateli[10] nebo aby bylo umožněno sjednání takové právní domněnky či fikce, která nebude odporovat kogentním ustanovením hmotněprávních předpisů[11] apod. Existují i některé argumenty, které by bylo možné proti takovéto praxi soudů namítat (i když je otázkou, do jaké míry by tyto argumenty byly v případném soudním řízení úspěšné). Zamítavá soudní praxe ohledně sjednávání právních domněnek a fikcí však dodnes překonána nebyla.

V zájmu obezřetnosti lze proto doporučit, aby byly v textech smluv vynechány takové formulace, které by mohly být vykládány jako nevyvratitelné právní domněnky či fikce. Obezřetnost je dále na místě i u formulací, které by mohly být vykládány jako vyvratitelné právní domněnky. Naopak mohou být smluvně ujednána taková ustanovení, kterými se pouze určuje další postup podle smlouvy v návaznosti na určitou skutečnost.

JUDr. Bc. Kristýna Cibulková,

advokátní koncipientka

[1] Důkaz, který prokazuje, že teze protistrany není pravdivá a že platí opak.

[2] Důkaz, který pouze prokazuje, že pravdivý není důkaz protistrany (bez prokázání dalších skutečností).

[3] Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 4923/2016.

[4] Obdobný vztah mezi hmotněprávní a procesní úpravou týkající se důkazního břemene je zakotven v zahraničních právních úpravách, kde je smluvní modifikace důkazního břemene do určité míry přípustná. Viz MATULA, Z. Upravuje

NOZ domněnku či fikci doručení písemnosti? Lze takovou domněnku (fikci) smluvně sjednat? Rekodifikace & praxe [online]. 21. 2. 2014 [cit. 23. 3. 2020]. Dostupné z: Systém Aspi.

[5] Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 2403/19.

[6] LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.

[7] ONDŘEJOVÁ, D. Průvodce uzavíráním smluv. 2. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Dostupné také z: Systém Aspi.

[8] Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 4923/2016.

[9] V této souvislosti lze upozornit např. na § 654 občanského zákoníku, podle kterého "Nebylo-li právo vykonáno ve stanovené lhůtě, zanikne jen v případech stanovených zákonem výslovně. K zániku práva soud přihlédne, i když to dlužník nenamítne." To znamená, že prekluze práva může vycházet pouze ze zákona.

[10] SUM, T. Lze si po rekodifikaci platně smluvit domněnku doručení zásilek ve vztazích mezi podnikateli? Epravo.cz [online]. 18. 9. 2015 [cit. 23. 3. 2020].

[11] PAULDURA, L. K otázce sjednávání právních domněnek a fikcí v soukromém právu. Právní fórum [online]. 30. 11. 2010 [cit. 23. 3. 2020]. Dostupné z: Systém Aspi.